

Siiloutumisesta toiseuden kohtaamiseen: irti ”oman uskonnon” opetuksesta

Suomalainen uskonnonopetus on kohtuullisen hyvällä tolalla, mutta siinä voidaan silti havaita ainakin kolme merkittävää ongelmaa: ’oman uskonnon’ epämääräinen käsite, uskonnonopetuksen ja moraalikasvatuksen suhde sekä uskonnonopetuksen teemojen kytkeytyminen koulun muiden oppiaineiden sisältöihin, muun muassa luonnontieteiden ja historian opetukseen. On vakavasti harkittava oman uskonnon opetuksesta luopumista ja kaikille peruskoulun oppilaille yhteisen etiikkaa, filosofiaa ja uskontotietoa sisältävän katsomusaineen perustamista.

Nykyisen lainsäädännön mukaan suomalaisille koululaisille, jotka kuuluvat johonkin uskontokuntaan, annetaan tunnustuksetonta ”oman uskonnon” opetusta, joka on erotettava uskonnon harjoituksesta. Ketään ei pakoteta harjoittamaan mitään uskontoa, ja uskonnollisiin yhteisöihin kuulumattomille on tarjolla elämäkatsomustietoa. Toki uskonnonopetuksessa tutustutaan uskonnon harjoittamisen muotoihin, kuten virsiin ja rukouksiin, joten käytännössä uskonnon tunnustuksettomien oppimisen ja tunnustamisen raja voi joskus – ymmärrettävästi – olla hieman epäselvä.

Yleisesti suomalainen käytäntö on melko onnistunut. Lausun kuitenkin muutaman kriittisen sanan – yhtäältä uskonnonfilosofian tutkijana, toisaalta kiinnostuneena tarkkailijana, joka ei kuulu mihinkään kirkkoon mutta joka on halunnut evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvien, tavallista helsinkiläistä peruskoulua käyvien, tätä kirjoitettaessa 13- ja 9-vuotiaiden lastensa saavan uskonnonopetusta useimpien ikätoveriensa tavoin.

Näen nykyisessä uskonnonopetuksessa kolme merkittävää ongelmaa. Ongelmat ovat kuitenkin vähäisiä esimerkiksi verrattuna sellaisiin yhteiskuntiin, joista puuttuvat uskonnonvapauden kaltaiset perusoikeudet tai joissa uskonnonopetus on pakollista ja/tai tunnustuksellista. En yhdy militanttien ateistien tosikkomaisiin ideologisiin valitusvirsiin siitä, että lapset pakotetaan harjoittamaan uskontoa, kun koulussa lauletaan joululauluja – enkä ateismi-ideologiaan muutenkaan. Pikemminkin etsin puheenvuorossani mahdollisuuksia uskovien ja uskonnottomien aitoon kohtaamiseen ja heidän edustamiensa näkökulmien vastavuoroiseen tunnustamiseen.

”Oman uskonnon” ongelmallisuus

Ensinnäkin on kysyttävä, *mitä tarkoitetaan oppilaan ”omalla uskonnolla”*. Monissa tapauksissa tämä on selvää:

lapsi saattaa varttua vahvasti uskonnollisessa kodissa, jossa on ilmeistä, mitä uskontoa tunnustamaan häntä kasvatetaan. Mutta näin ei aina – eikä ehkä useimmissa kodeissa nyky-Suomessa tai muissa länsimaissa (kenties Yhdysvaltoja lukuun ottamatta) – suinkaan ole. Päinvastoin: lapsen, vanhempien ja kodin ”oma uskonto” voi olla erittäin epäselvä asia. On tapakristillisiä koteja, joissa kuulutaan kirkkoon mutta harjoitetaan uskontoa vain perhejuhliissa, jos silloinkaan; on myös vakavaan katsomukselliseen etsintään ja keskusteluun kannustavia koteja, joissa perheenjäsenet eivät kuulu ainakaan samaan (tai mihinkään) uskonnolliseen yhteisöön. Oman uskonnon käsite edellyttää sellaista yhtenäisyyttä ja selkeyttä, jota ei aina ole tarjolla.

Toki käsite voidaan määritellä sopimuksenvaraisesti: olkoon oppilaan oma uskonto esimerkiksi hänen äitinsä uskonto, kunnes hän täyttää x vuotta, ja sen jälkeen se uskonto, jonka kirkkoon tai muuhun yhdyskuntaan hän vapaan valintansa mukaisesti kuuluu. Oman uskonnon määritelmä voi olla juridisesti selvä mutta kätkeä filosofisia ongelmia. Voidaan esimerkiksi pohtia, mitä ovat vapaat valinnat. Ei ole lainkaan selvää, että ne uskonnolliset yhdyskunnat, joihin kuulumme tai joihin lapsemme kuuluvat, ovat meidän – tai heidän – ”omiamme” siinä mielessä, että niihin olisi liitytty tai koskaan voitaisiin liittyä vapaasti mahdollisista vaihtoehtoista valiten. Neutraalien vaihtoehtojen välillä tapahtuva valinta, jota eivät jo ohjaisi erilaiset kulttuuritaustojen sitoumukset, on illuusio, jota valitettavasti vaalitaan esimerkiksi silloin, jos ateismi-ideologiassa vaaditaan, että nuoren tulisi itse saada vasta täysi-ikäisenä ratkaista, mihin uskontokuntaan hän mahdollisesti haluaa liittyä.

Oman uskonnon käsite aiheuttaa – yliopistomaailmassa viime vuosina muotiin tullutta sanaa käyttäkseni – ”siiloutumista”: uskonnollinen elämä ja sen mukainen kasvatus ja opetus nähdään omana, muusta elämästä irrallisena alueenaan. Yhtäällä ovat evankelis-luterilaiset

kristityt, toisaalla ortodoksit, kolmannessa lokerossa muslimit, neljännessä elämäkatsomustiedon opetukseen osallistuvat uskonottomat ja niin edelleen. Tällainen lokeroituminen ei edistä toiseuden tunnistamista eikä kunnioittamista ainakaan siinä muodossa kuin koululaitoksen julkilausuttujen juhlallisten päämääriensä mukaisesti pitäisi.

Moraali ei perustu uskontoon

Toinen ongelma on, että koulun antama *moraalikasvatus* jää helposti uskonnonopetuksen – tai ”uskonottomien” tapauksessa elämäkatsomustiedon opetuksen – asiaksi. Esimerkiksi omat lapseni kertovat kotona toisinaan, että uskonnon tunnilla käsiteltiin vaikkapa anteeksiantoa tai ystävyyttä. Ja hyvä niin: näitä aiheita on tietenkin koulussa syytä pitää esillä, ja on ilmiselvää, että ne kytkeytyvät mitä suurimmassa määrin kristinuskon ja muiden maailmanuskontojen eettisiin opetuksiin. Mutta koska etiikalla ei ole luontevaa omaa paikkaa koulun opetussuunnitelmassa – kuten tiedetään, vireillä ollut hanke itsenäisestä etiikkaoppiaineesta kaatui – oppilaan voi olla vaikea oppia ymmärtämään, ettei etiikka edellytä eikä (ollakseen aidosti etiikkaa) edes *voi* edellyttää uskonnollista sitoutumista, vaikka se usein liittyykin uskonnollisiin katsomuksiin.

Jos etiikkaa opiskellaan – tai jos moraali-ongelmista ylipäänsä keskustellaan – *vain* uskonnon tunneilla, oppilaille voi syntyä vakavasti virheellinen käsitys, jonka mukaan etiikka rakentuu väistämättä uskonnon varaan. Näin ei voi olla; moraali voi velvoittaa vain itsensä vuoksi, ei välineenä mihinkään muuhun, edes uskontoon. Elämäkatsomustietoon osallistuville oppilaille syntyy puolestaan toisenlainen turmiollinen harha, jos he eivät saa kunnollista ja kattavaa kuvaa uskontojen ja etiikan välisistä yhteyksistä.

Kummassakaan luokkahuoneessa ei (ainakaan vaihatta) opita, ettei moraali *voi perustua* uskontoon mutta että moraalista – moraalisten ongelmien syvästi henkilökohtaisesta luonteesta ja moraalisen velvollisuuden ehdottomuudesta – voidaan oivaltaa jotakin olennaista, kun nähdään moraalien ja uskonnon historiallinen yhteys.

Historiallisen kontekstuaalisoinnin ja epähistoriallisuuden analyysin puutteet

Kolmas vaikeus liittyy *uskonnon ja muiden oppiaineiden välisiin suhteisiin*, osin edellä mainitun siiloutumisen seurauksena. Oppilas ei ainakaan ala-asteella luontevasti opi hahmottamaan uskonnon asemaa oppiaineiden kentällä. Uskonto, jopa oppilaan ”omaksi” esitetty uskonto, jää helposti mystiseksi puuhasteluksi, johon on vaikea motivoitua samalla tavalla kuin muihin selvästi tiedollisiin tai taidollisiin oppiaineisiin.

Toisinaan evankelisluterilaisella uskonnontunnilla puhutaan anteeksiantamisen kaltaisista ratkaisevan tärkeistä yhteisöllisistä perusasioista, toisinaan Mooseksen tai Jeesuksen elämästä ja ihmeteoista. Raamatun ker-

tomuksia käsiteltäessä moni uskontoa lapsille opettava ei kenties, ainakaan aina, riittävän tarkasti erota näitä kertomuksia sellaisista historiallisista kertomuksista, joita yleisesti pidetään tosina. Raamatun tarinoiden historiallinen hataruus – tai ylipäänsä historiallis-kriittisen raamatuntutkimuksen näkökulma – ei juuri pääse esiin ennen yläastetta ja lukiota.

Oppilas hämmentyy: luonnontieteen tunnilla opitaan asioita, jotka ovat ristiriidassa ihmetarinoiden kanssa. Raamatun kertomusten epähistoriallisuuden ja niiden uskonnollis-teologisen merkityksellisyyden välistä yhteensopivuutta taas ei opita tunnistamaan, koska tuollaisen merkityksellisyyden perustoja ei ole lapselle helppo avata.

Raamatunhistorian suhde yleiseen historiaan jää myös hämäräksi. Esimerkiksi Rooman valtakunnan vaiheista kerrotaan peruskoululaisille sekä historiaa että uskontoa opiskeltaessa. Ei liene kovin harvinaista, että ainakin nuorelle oppilaalle on aivan epäselvää, että kyse on yhdestä ja samasta Rooman valtakunnasta. Toisella tunnilla esitellään historiallisia tapahtumia, toisella myyttejä muistuttavia ihmekertomuksia (joskin – opettajan oman asennoitumisen mukaan – kenties historiallisina totuuksina). Molemmat diskurssit kuuluvat ihmisen luomaan kulttuuritodellisuuteen, mutta niiden erityispiirteitä ja keskinäisiä suhteita ei opita kunnolla hahmottamaan.

Uskonnonopetuksesta puuttuu siis yhtäältä opettavien sisältöjen riittävä historiallinen kontekstuaalisointi, toisaalta kulttuuriperinteeseemme kiistatta kuuluvien kertomusten yhtä kiistattoman epähistoriallisuuden asiallinen analyysi.

Voisiko uskonto yhdistää?

Nostaessani näitä ongelmia esiin en yritä ehdottaa, että nykyisen uskonnonopetuksen hyvistä puolista pitäisi luopua. Uskonnonvapaus toteutuu Suomessa varsin hyvin, samoin kirkon ja valtion ero. Mutta siitä, että asiat voisivat olla paljon huonommin (ja että ne monessa maassa ovat paljon huonommin), ei seuraa, ettei tarvitsisi ponnistella niiden parantamiseksi.

Yksi rakentava ehdotus, joka yleensä torjutaan ennen kuin siitä päästään keskustelemaan, olisi kaikille oppilaille *yhteisen tunnustuksettoman katsomusaineen* perustaminen, kutsuttiinpa sitä etiikaksi, filosofiaksi, opiksi maailmankatsomuksen rakentamisen perusaineeksista tai miksi tahansa. Tällaiseen oppiaineeseen sisältyisi luonnollisesti uskontotietoa ja Suomen oloissa laajaa perehtymistä kristinuskon perinteisiin.

Modernissa maailmassa, jossa kirkko ja valtio erotetaan toisistaan, julkisiin kouluihin sopisi – täydellisen uskonnollisen neutraalisuuden sijasta – ihmisen maailmankatsomuksen muodostamispyrkimysten hataruuden, epäselvyyden ja rajallisuuden huomioon ottava kaikille yhteinen katsomusaine. Se olisi ”omaa uskontoa”, jonka opetus kunnioittaisi oppilaiden moninaisia katsomuksellisia taustoja.

Ketkä yhteistä katsomusainetta opettaisivat? Ainakin aluksi luultavasti nykyiset uskonnon ja elämäkato-

mustiedon opettajat – mikä ei miellytä jyrkkien kantojen edustajia kummasakaan leirissä. Mutta tämä ei voi riittää argumentiksi selvästi ongelmallisen käytännön muuttamista vastaan. Joutuessaan ylittämään aiemmin selvinä pitämiään rajoja opettajatkin saattaisivat oppia jotakin toiseuden tunnustamisesta. Rajat ylittävänä yhdistävänä näkökulmana voisi toimia ihmiselämän hauraus, rajallisuus, ongelmallisuus.

Yhdysvaltalainen filosofi John Dewey, joka tunnetaan kokeilevuutta, yhteisöllisyyttä ja ongelmanratkaisua korostaneena kasvatusajattelijana, julkaisi osana laajaa tuotantoaan suppean uskonnonfilosofisen teoksen *A Common Faith*. Kirjaa voidaan arvostella monesta asiasta, mutta ainakin yhdessä suhteessa Dewey saattoi osua oikeaan: *uskonnollisuus*, parhaimmillaan, on jotakin ihmisiä yhdistävää, vaikka historialliset *uskonnot* ovat usein erottaneet ihmisiä toisistaan. Myös nykyinen uskonnon-opetus usein erottaa, ei yhdistä. ”Vieraiden uskontojen” tunteminen on yksi oppimistavoite, mutta niin kauan kuin ”oma” ja ”vieras” leikataan erilleen, tuon tavoitteen saavuttaminen on vaikeaa. Varsinkin uskonnon ja elämäntutkimustiedon ero on aivan liian jyrkästi oppilaita jakava. Miksi vain uskontoa opiskelevilla oppilailla on jotakin ”omaa”?

”Oma” uskonto – ja toisen oma?

Päädyn lopulta hyvin lähelle vuonna 2012 edesmenneen professori Juha Sihvolan tärkeässä teoksessaan *Maailmankansalaisen uskonto* esittämiä parannusehdotuksia. Sihvolakin väläyttää kaikille yhteistä tunnustuksetonta uskontotietoa ja moraalikasvatusta. Hän myös aiheellisesti pitää – yleisesti kirkkomyönteisenä ajattelijana – ”evankelis-luterilaista kirkkoa suosivana epäsymmetriana” sitä, että muiden uskontojen edustajat (ja uskonnottomatkin huoltajan suostumuksella) voivat osallistua evankelis-luterilaiseen uskonnon-opetukseen mutta luterilaiset oppilaat eivät saa osallistua muiden uskontojen tai elämäntutkimustiedon opetukseen.

Jos uskonnollisuus – kaikkine ongelmineen ja ihanteineen – nähtäisiin muiden muassa Deweyn ja Sihvolan

ajatuksia seuraten aidosti ihmisten yhteiseksi asiaksi, olisi kokonaan luovuttava pyrkimyksestä opettaa lapsille (tai aikuisille!) sellaista ”omaa uskontoa”, joka ei ole jonkun toisen omaa. Uskonnon ja yleisemmin maailmankatsomuksellisesti etsinnässämme ja oppimisessämme olemme yhteisten, kaikkia ihmisiä koskevien ongelmien – etenkin elämän rajallisuuden ja haurauden – äärellä, emme omissa siiloissamme.

Tällaisten ongelmien, joista uskonnollisuus parhaimmillaan kumpuaa, syvempään ymmärtämiseen ja artikuloimiseen suuntautunut uskonnonopetus voisi kasvattaa oppilaita kohti sellaista ”yhteistä uskoa” (*common faith*), jota Dewey – vahvasti sekulaarina, uskontoja kritisoina ajattelijana – puolusti, ajautumatta kuitenkaan uskonnollisuutta kahlitseviin sekularistisiin ideologioihin. Tämän me olemme lapsillemme velkaa.

Kirjallisuus

Dewey, John, *A Common Faith*. Yale University Press, New Haven 1934.
Sihvola, Juha, *Maailmankansalaisen uskonto*. Otava, Helsinki 2011.

ravintola

Telakka

Tullikamarin aukio 3 | 33100 Tampere
03 225 0700 | fax. 03 225 0740
carneval@telakka.eu | www.telakka.eu